

BÂBÜRNÂME'YE GÖRE ALİ ŞİR NEVÂYÎ

Yasin ŞEN*

Özet:

Bâbü'r 'ün oldukça hareketli geçen bir hayatın içinde kaleme aldığı Bâbü'rname, edebiyat tarihimizin en kayda değer eserlerinden birisidir. Bâbü'rname, tarihî bilgiler yanında Herat, Semerkant gibi şehirler ve zamanın önemli kültür ve devlet adamları hakkında da çok önemli bir kaynak eserdir.

Bâbü'rname'de anlatılan en mühim şahsiyetlerden biri de Ali Şir Nevâyî'dir. Nevâyî eserleri ve hizmetleriyle Çağatay edebiyatı içinde önemli bir yeri olan bir sanatkâr ve devlet adamıdır. Nevâyî hakkında Bâbü'rname'de anlatılanlar, ilk elden bilgiler olması bakımından hayli önemlidir. Bâbü'r, hatıralarında Nevâyî hakkında ilginç bilgiler, anekdotlar vermekte ve bunlarla ilgili çeşitli yorumlar yapmaktadır. Bâbü'rname, Nevâyî hakkında verdiği bu bilgilerle de dikkat çeken bir eserdir.

Anahtar kelimeler: Ali Şir Nevâyî, Bâbü'rname, Vekâyi, Gazi Zahirüddin Muhammed Bâbü'r, Çağatayca.

Ali Shir Nevayi According to the Baburname

Abstract:

Baburname is one of the most remarkable works in literary history that Babür writes out in a quite hectic life of penned. Besides historical informations, Baburname is also a very important source work about cities such as Samarkand, Herat as well as information on statesmen and time's significant cultures.

One of the most important figures that is described in Baburname is Ali Şir Nevayi. Nevayi, works and services with the Chagatai literature in which has an important place in an artist and statesman. It is quite essential that is told about Nevayi in Baburname, in terms of first-hand informations. Babür gives interesting information about Nevayi in memories, anecdotes and makes various comments about them. Baburname is also remarkable work that gives information about Nevayi.

Key words: Ali Shir Nevayi, Baburname, Vekâyi, Gazi Zahirüddin Muhammed Babür, Chagatai.

* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.
sen_yasin@windowslive.com

Giriş

Zahirüddin Muhammed Bâbür (1483-1530), Türk tarihinin en önemli şahsiyetlerinden birisidir. Ardi arkası kesilmeyen maceraların hemen peşinden onun, 1526'da Hindistan'da kurmuş olduğu Bâbür İmparatorluğu, üç yüz elli yıla yakın bir zaman bu bölgede hükümlan olmuştur. Hindistan'ın çok büyük bir kısmına hükmeden bu devlet, 19. asrın ortalarında İngilizler tarafından yıkılmıştır. (Konukçu 1991: 395; Konukçu 1991: 400 vd.)

Bâbür, birçok Türk hükümdarı gibi sanatkâr bir kişiliğe sahiptir. Kendisi divanı olan bir şair ve Bâbüri denilen yazıyı icat eden bir hattattır. Aynı zamanda döneminin önemli hadiselerini, hayatını, yaptığı savaşları, tanıdığı sanatçıları ve devlet adamlarını *Vekâyi* veya *Bâbürnâme* denilen eserinde anlatan bir hatırat yazardır. Bâbür'ün hatıratı bu isimlendirmelerden başka olarak *Vâkıanâme*, *Vâkıât-ı Bâbüri*, *Vekâyinâme-i Pâdişâhi* ve *Bâbüriyye* olarak da adlandırılmıştır. (Akün 1991: 404)

Bâbür'ün hareketli ve oldukça inişli çıkışlı bir hayatın içinde kaleme aldığı *Bâbürnâme*, birçok açıdan okunup değerlendirilebilir. Fetihler peşinde koşan bir cihangirin hatıraları, hayatı boyunca birçok hadiseye şahitlik etmiş bir hükümdarın günlüğü, bazen çok az sayıya inen askerinin başında maceradan maceraya sürüklenen cesur bir kumandanın notları, nihayet etrafını ve yaşadıklarını çok iyi tahlil eden ve bunu samimi bir nesir diliyle anlatan bir sanatkârın yazdıkları... Bu hâliyle *Bâbürnâme*, hatırat, günlük, gezi ve otobiyografi gibi türlerin birlikteliği ile oldukça renkli bir manzaraya sahiptir. Şüphesiz bütün bunlar Bâbür'ün çok cepheli şahsiyetinin, önümüze serilen izlerinden daha başka ve kuşatıcı bir şeydir. Bâbür, o hakikaten samimi üslubu, zaafı ve faziletleri ile hayatının birçok cephesini eserinde elinden ve kaleminden geldiği gibi ortaya koymaktan çekinmeyen ve belki de sırf bu yüzden daha sonraki yüzyıllarda Doğu ve Batıdaki ilim adamlarının ilgisini kendi üzerine çekmeyi başaran bir yazardır. Onun bu özelliklerini göz önünde bulunduran Fuat Köprülü de W. Barthold'un *İslâm Medeniyeti Tarihi* isimli eserine yazdığı geniş "İzâhlar ve Düzeltmeler" kısmında ondan "emsalsiz bir nesirci" diye bahseder. (Barthold, Köprülü 1977: 221) Ömer Faruk Akün'ün nakledeceğimiz şu sözleri ise onun eserinin ehemmiyetini ortaya koymasından çok değerlidir:

" (...) *Bâbürnâme*, bütün bu zenginlik ve ehemmiyetinden başka edebiyat bakımından da başlı başına bir değer taşımaktadır. Konuşur gibi rahat ifadeindeki sadelik ve tabiiğin yarattığı hususi güzellik, süse ve gereksiz kelime oyunlarına kaçmadan söylemek istediğini en az kelime ile canlandırmasını bilen yalın ifade kudreti, *Bâbürnâme*'yi sevimli ve okuyucuya yakın kılan meziyetlerinden biridir. Kullandığı sözlerin tek başına bütün bir Çağatay lehçesi lügatını kuracak kadar zengin kadrosu, olay ve varlıkların en belirleyici taraf-

larını yakalayan olgun ve çok güzel işlenmiş dili ile *Bâbürnâme Çağatay edebiyatında nesrin şaheser seviyesine yükseldiği bir zirve olmuştur. Bâbürnâme üslubunun bu tarafları ile Nevâyî'nin nesrinden çok ileridedir.*" (1991: 406)¹

Akün, bu makalesinin devamında *Bâbürnâme*'nin özellikleriyle ilgili sözlerine şunları eklemektedir:

"Hayatından alelade taraflarına dahi dokunmaktan çekinmeyerek açık kalplilik ve tevazu ile bahseden Bâbü'rü okuyan bir okuyucu kendisini, bir hükümdardan ziyade başından geçenleri ve gördüklerini tatlı tatlı hikâye etmekten zevk alan bir gönül ve sohbet ehliyle karşılaşmış gibi hisseder." (1991: 406)

Gerçekten de buradaki "gönül ve sohbet ehli" ifadesi ne kadar yerindedir! Eser, okunduğunda görülür ki, Bâbü'r muhatabıyla sohbet ediyor gibidir. Bütün bu havayı sağlayan şey, şüphesiz anlatımındaki samimiyet ve doğallıktır. İnsan, kendisini eserin havasına kaptırır ve âdeta anlatımın peşinde sürüklenir gider. Tam da Fernand Grenard'ın dediği gibi *"Okuyucu kendisini onun uşağı hisseder."* (Grenard 1971: 194)

Yukarıda temas etmiş olduğumuz gibi *Bâbürnâme*, kendi içinde birçok cepheye ve farklı edebî türlerin özelliklerine sahiptir. Bu cephelerden biri de eserde çeşitli hükümdarlar ve sanatkârlar hakkında bir tür küçük portre diyebileceğimiz bilgilerin bulunmasıdır. Gerçekten de *"Bâbur, hâtıralarında, bize bir edebî ve artistik portreler galerisi sunar ki, tarih ve muasır medeniyet için mühim bir dökümandır."* (Grenard 1971: 79)

Buradaki portrelerden biri de Horasan'ın ve bütün Türk dünyasının en mühim şahsiyetlerinden ve şairlerinden biri olan Ali Şir Nevâyî'ye aittir. Nevâyî, 1441 yılında Herat'ta doğmuştur. Babası Kıçkine Bahadır, Timur soyundan gelen mirzaların hizmetinde bulunmuş bir devlet adamıdır. Babasının ölümünden sonra da bu hanedanla münasebetini kesmeyen Nevâyî onlar sayesinde iyi bir eğitim görmüştür. Eğitimi esnasında geleceğin Horasan sultanı Hüseyin Baykara ile beraber olması ve onunla birlikte büyümesi Nevâyî'nin bir sanatkâr ve devlet adamı olarak ortaya çıkmasında oldukça mühim roller oynamıştır. Neticede Nevâyî, hem sanatı hem de şahsiyeti sayesinde Baykara'nın sarayında ve meclisinde mümtaz bir mevkiye yükselmiş, ortaya koyduğu eserlerle Baykara devrinin ve bütün bir Çağatay edebiyatının en önemli şahsiyeti olmayı başarmıştır. Onun Çağatay Türkçesiyle ortaya koyduğu eserler Horasan başta olmak üzere Türk dünyasının önemli bir kısmına tesir etmiş hatta Osmanlı coğrafyasında yetişen şairler Nevâyî etkisi ile Çağatayca şiirler yazmayı uzun bir süre kendi devirlerinin bir gereği olarak görmüşlerdir. (Kut 1989: 449 vd.)

¹ Bu makalede yapılan alıntılarda yazarların imlasına dokunulmamıştır.

Nevâyî'nin bu mühim şahsiyeti devrinden başlayarak pek çok önemli kaynağın, ondan ve eserlerinden bahsetmesine vesile olmuştur. Nevâyî'den bahseden eserlerin başında Bâbü'r'ün *Vekâyi, Bâbürnâme, Vâkıanâme* gibi birçok isimle anılan hatıratı gelmektedir. Bâbü'r'ün hatıratında onun hakkında kaydedilenler, eserin muhtelif yerlerinde parça parça bulunmaktadır. Eserdeki bu bilgiler Nevâyî'yi tanıyan, onunla ilgili duyduklarını ve bildiklerini kaydeden bir yazarın kaleminden zamanımıza intikal etmiştir. *Bâbürnâme*'de Nevâyî ile ilgili karşımıza çıkan bilgiler, onun hayatı, edebî şahsiyeti ve devlet adamlığı taraflarıyla ele alınabilir.

Bâbü'r'e Göre Ali Şîr Nevâyî²

Edebiyat tarihimizin en büyük şahsiyetlerinden Ali Şîr Nevâyî, daha hayattayken büyük bir şöhrete sahipti. Tesirleri, Osmanlı şairlerine kadar ulaşan Nevâyî, ortaya koyduğu eserler ile Çağatay edebiyatının kurucusu sayılmış ve bu sayede Çağatay Türkçesi "Nevâyî Dili" olarak adlandırılmıştır.

Ailesi, Timur hanedanının hizmetinde ve himayesinde bulunmuş olan Nevâyî, küçük yaşlardan itibaren Herat merkez olmak üzere uzun zaman Horasan'a hükmeden ve Timur'un soyundan gelen Hüseyin Baykara ile beraber eğitim görmüş ve birlikte büyümüşlerdir. Onların bu birlikteliği Hüseyin Baykara'nın sultan olmasından sonra da devam etmiş ve meydana getirdikleri edebiyat mahfilleriyle hem Türk edebiyatına mühim hizmetlerde bulunmuşlar hem de bu sayede büyük bir şöhrete kavuşmuşlardır. Hatta "*Hüseyin Baykara ile Ali Şîr Nevâyî, klasik Çağatay edebiyatında Nevâyî-Baykara devri diye anılan bir dönem açmışlardır.*" (Algar vd. 1998: 531) Bâbü'r de Nevâyî ve Baykara arasındaki bu yakınlığı "*Mirzâ'nın beyi değil, belki musahibi idi. Çocuk iken bir mektepte imişler.*" (Arat 1987: 186) sözleriyle dile getirmektedir.

Ebu Said Mirza, Bâbü'r'ün bilmediği için hakkında bir şey söyleyemediği bir durumdan ötürü Nevâyî'yi Herat'tan çıkarmış, o da Semerkant'a gitmiştir. Nevâyî'nin buradaki hamisi ve hocası ise Semerkant'ta kaldığı süre boyunca Ahmed Hacı Bey olmuştur. (Arat 1987: 186)

Bâbürnâme'den öğrendiğimize göre Nevâyî, oldukça hassas bir şahsiyete sahiptir. Halk bunun, Nevâyî'nin sahip olduğu konumunun verdiği gururdan kaynaklandığını düşünürken, bu durumun zamanla onun yaratılışından kaynaklandığı anlaşılmıştır. (Arat 1987: 186) Bâbü'r, hatıratının bir başka yerinde Nevâyî'nin hassasiyetiyle ilgili şöyle bir hadise nakletmektedir:

"*Bir gün Ali Şîr Bey ile (Bediüzzaman) Mirza arasında bir sohbet oldu ki, bu Mirza'nın çabuk anlayışına ve Ali Şîr Bey'in de hassâsiyetine bir delildir. Ali Şîr Bey Mirza'ya, birçok mahrem sözleri alçak sesle söyledi ve: '-Bu sözleri unutun'- diye ilâve etti. Mirza derhâl: -"Hangi sözleri?" - diye sorunca, Ali Şîr Bey çok müteessir oldu ve uzun uzun ağladı.*" (Arat 1987: 42)

2 Biz, bu makalede Reşit Rahmeti Arat tarafından 1946'da yayına hazırlanan *Bâbürnâme*'nin 1987'de yapılan ikinci baskısından istifade edeceğiz.

Yine Bâbü’ün dediğine göre Nevâyî, hiç evlenmemiş ve hayatı boyunca bekâr yaşamıştır. (Arat 1987: 187) Bâbü’ün naklettiğine göre onun ölümü şöyle olmuştur: “*Sultan Hüseyin Mirza Esterâbâd seferinden döndüğü zaman, istikbâle geldi. Mirza ile görüşüp, kalkmak istediği zaman, kendisine bir hâl oldu; kalkamadı. Kaldırıp elde götürdüler. Hekimler hiçbir teşhis koyamadılar. Ertesi gün Tanrı rahmetine kavuştu.*” (Arat 1987: 187)

Bâbü’r-nâme’de Nevâyî’nin Derviş Ali Bey adlı bir kardeşinden bahsedilmektedir. Bâbü’e göre Derviş Ali, bir müddet Belh’i iyi bir şekilde idare etmişse de kabiliyetli biri değildir. Ona göre Derviş Ali, devlet yöneticiliği konusunda salâhiyetten uzak biridir. Hatta Hüseyin Baykara, bir askerî seferinde onun yüzünden başarılı olamamıştır. Bâbü, Derviş Ali Bey’in Nevâyî sayesinde itibar gördüğünü düşünmektedir. (Arat 1987: 189)

Bâbü, Ali Şîr Nevâyî’yi anlatırken birçok yerde onun edebî yönüne temas etmektedir. Mesela hatıratının bir yerinde, dönemin önemli şehirlerinden biri olan Endican’dan bahsederken, “*Mîr Ali Şîr Nevâyî’nin eserleri, Herat’ta neşv-ü nema bulduğu hâlde, bu dil ile yazılmıştır.*” (Arat 1987: 2) demektedir. Bu bilgi, Nevâyî’nin eserlerindeki Türkçenin mensubu olduğu şivenin bilinmesi bakımından son derece önemlidir. Demek ki, Nevâyî, Herat’ta yetiştiği hâlde eserlerini Endican şivesiyle kaleme almıştır.

Bâbü, eserinin devamında bize Nevâyî ve eserleriyle ilgili bazı bilgiler verip şu yorumları yapmaktadır.

“*Ali Şîr Bey emsâlsiz bir adamdı. Türk Dili ile o kadar şiir söylemiştir ki, kimse o kadar çok ve güzel söylememiştir. Altı mesnevî kitabı nazmetmiştir. Beşi Hamse’ye tanzîren, biri de Mantıkuttayr vezninde Lisanüttayr adındadır. Garâibüssıgar, Nevâdirüşşebâb, Bedâiülvasat ve Fevâidülkiber adında dört gazel divanı tertip etmiştir. Rubaîleri de vardır; fakat bu zikredilenlere nisbetle daha aşağı ve daha zayıftır. İnşalarını, Mevlâna Abdurrahman Câmî’yi taklit ederek, toplamıştır. Velhâsıl herkes ve her iş için bir makale yazmış ve onları toplamıştır. Bir de Mîzanülevzân adlı bir arûz risâlesi yazmışsa da, tenkit edilecek tarafı çoktur. Yirmi dört rubaî vezninden dört tanesinde yanılmıştır. Bâzı bahirlerin veznlerinde de yanılmıştır ve bunlar arûz ile uğraşanlarca mâlûmdur. Farsça bir divan da tertip etmiştir. Farsça nazımda Fânî mahlasını kullanmıştır. Bâzı beyitleri fena değildir; fakat ekserisi zayıf ve değersizdir.*” (Arat 1987: 186)

Bu paragrafta, Bâbü pek muhtemelen bir sanatkâr ve müellif olarak Nevâyî’nin eserlerini değerlendirmektedir. Bâbü’e göre onun gazelleri rubailerinden daha üstündür. Üstelik o, nesir konusunda ise Câmî’den etkilenmiş ve onu taklit etmiştir. Bâbü, Nevâyî’nin mühim eserlerinden biri olan *Mîzanü’l-evzân* ile ilgili de tenkitlerini esirgememekte ve büyük şairin yirmi dört rubaî vezninin dördünde yanıldığını söylemektedir. (Arat 1987: 186)

Mîzanü'l-evzân’ı yayına hazırlayan Kemal Eraslan ise buradaki yanlışlıkları Nevâyî’ye hamletmenin insafsızlık olduğunu düşünmekte ve bunların müstensih hataları olabileceğini söylemektedir. (Nevâyî 1993: 8) Bâbü, burada Nevâyî’nin Farsça şiirleri hakkında da “zayıf ve değersiz” diyerek ilginç bir yorum yapmaktadır. (Arat 1987: 186)

Ali Şîr Nevâyî, her şeyden evvel çok cepheli bir şahsiyettir. O, sadece edebiyatta değil, yine Bâbü’den öğrendiğimize göre musikide de eser vermiş bir sanatkârdır. Bâbü bunu “*Musikide iyi şeyler bestelemiştir. Güzel nakışları ve peşrevleri vardır.*” (Arat 1987: 186) cümleleriyle ifade eder.

Bilindiği gibi Ali Şîr Nevâyî, kendi devrinde yaşayan sanatkârları himaye eden bir devlet adamıydı. Onun, bu sayede Türk Edebiyatına yapmış olduğu hizmetler hakikaten takdirle anılmalıdır. Gerçekten de Nevâyî ve Hüseyin Baykara, beraber oldukları müddetçe Herat’ta çeşitli edebiyat meclisleri sayesinde yeni eserlerin meydana gelmesine ve yeni sanatçıların yetişmesi yardımcı olmuşlardır. Bu iki devlet adamı ve sanatkâr sayesinde ki Herat, dönemin en önemli kültür, sanat, bilim ve edebiyat merkezlerinden biri hâline gelmiştir.

Bâbü de hatıralarında Nevâyî’nin bu yönü üzerinde şöyle durmaktadır: “*Fazıl ve hüner ehilleri için, Ali Şîr Bey kadar mürebbi ve hâmî olan bir adamın hiç bir zaman zuhur ettiği mâlûm değildir. Sazda ileri gelenlerden Üstad Kul Muhammed, Şeyhî ve Hüseyin Üdî, Ali Şîr Bey’in terbiye ve himâyesi ile bu derece terakkî ve şöhret bulmuşlardır. Üstâd Behzad ve Şah Muzaffer resimde Ali Şîr Bey’in gayret ve ihtimamı ile bu derece meşhur ve mâruf oldular. Bu kadar hayırlı işlerde pek az kimse bu derece muvaffak olabilir.*” (Arat 1987: 186-187)

Baykara’nın yanında vazife yapan ve hattat olan Sultan Ali Meşhedî de hem Baykara hem Nevâyî için pek çok kitap istinsah etmiştir. (Arat 1987: 199) Babür ayrıca Sultan Ali Meşhedî’nin şairliği üzerinde de durmakta ve bunu “*Her gün Mirza için otuz ve Ali Şîr Bey için de yirmi beyit yazardı.*” (Arat 1987: 199) şeklinde dile getirmektedir.

Bu satırlardan anlıyoruz ki, Nevâyî çeşitli vesilelerle bazı sanatçıların yetişmesine yardımcı olmuş, Türk kültürü ve medeniyetine bir de bu cepheden hizmetlerde bulunmuştur. Fuat Köprülü de “*Herat, bu iki sanatkâr arkadaşın himmetleriyle, Şark’ın en canlı bir kültür merkezi hâlini almış, her taraftan gelen âlim ve sanatkârlara müşfik göğsünü açmıştı.*” “*Hüseyin-i Baykara-Nevâyî devrinin, Horasan ve bilhassa Herat için adeta bir altın devri olduğunu kabul edebiliriz.*” (2004: 393) diyerek, *Bâbürnâme*’de geçen yukarıdaki satırları destekler mahiyette Nevâyî devrinde Herat ve muhitinin özellikle sanat bakımından hareketliliğini dile getirmektedir.

Ali Şîr Nevâyî'nin koruyup himaye ettiği sanatkârlardan biri de Kemâleddin Hüseyin Gâzürgehi'dir. Kendisi bir mutasavvıf imiş ve zaman zaman Nevâyî'nin meclisinde bir araya gelip sema ederlermiş. (Arat 1987: 193) Bâbü, yine *Vekayi*'de Nevâyî'nin beylik derecesine yükseldiği ve kendisine itibar ettiği Baba Ali Eşik-Ağa diye birinden de bahsetmektedir. (Arat 1987: 191)

Bâbü, *Vekayi*'de Ali Şîr Nevâyî'nin münasebette bulunduğu sanatkârlardan biri olan Bennâî ile ilgili enteresan bir anekdot nakletmektedir. Nevâyî, musiki bilgisi kıt olduğu için zaman zaman Bennâî'ye takılırmış. Bir kış mevsiminde Nevâyî, Merv şehrine gitmiş ve kendisi hakkında söylediklerini gurur meselesi yapan Bennâî de Herat'ta kalıp o kışı tamamıyla musiki meşkiyle geçirmiş. Neticede yaz mevsimi yaklaştığında beste yapacak hâle gelmiş. Nevâyî, Herat'a gelip de meclisinde onun yapmış olduğu besteleri dinleyince hayretler içinde kalmış ve Bennâî'ye oldukça iltifat etmiş. (Arat 1987: 197) Bâbü bu konunun devamında Bennâî ile Nevâyî arasında cereyan eden şöyle bir hadiseden de bahsetmektedir:

“Bir satranç meclisinde, Ali Şîr Nevâyî, bir ara ayağını uzatır ve ayağı Bennâî'nin arkasına dokunur. Nevâyî latife yollu, ‘Olur belâlardan değildir; Herat'ta ayağını uzatsan, mutlaka bir şâirin arkasına ulaşır.’ der. Bennâî de: ‘Eğer geri çekersen, yine bir şâirin arkasına ulaşır.’ şeklinde karşılık verir” (Arat 1987: 197)

Yine bir gün Bennâî, Nevâyî'nin meclisinde bulunduğu sırada güzel bir nükte yapar. Bunun üzerine, Nevâyî *“Güzel bir nükte yaptın. Ben sana yeleğimi verirdim; fakat düğmeleri bırakmıyor ve mânî oluyor.”* deyince, Bennâî *“Düğmeler nasıl mânî olur; ilikler mânîdir.”* şeklinde hoş bir karşılık verir. (Arat 1987: 408)

Bâbürnâme'de Nevâyî'nin, Baykara'nın vezirlerinden Meceddin Muhammed'le olan münasebetinden de bahsedilir. Meceddin Muhammed, devleti ordunun ve halkın memnun olmadığı bir hâlde görünce Baykara'dan bazı devlet işlerinin kendi uhdesine verilmesini ister. İsteği kabul edilince büyük bir gayretle çalışır ve sonunda maksadına ulaşır. Fakat, orduyu ve halkı memnun etmesine rağmen Nevâyî ve diğer bazı devlet adamlarıyla arası açılmıştır. Neticede Meceddin Muhammed vezirlikten azledilmiştir. (Arat 1987: 193-194)

Ali Şîr Nevâyî, yaşadığı devirde insanlar arasında büyük bir şöhrete sahipti. Hüseyin Baykara'nın onun hakkında gösterdiği teveccüh, halka örnek oluyordu. Hatta Baykara, insanların Nevâyî'ye saygı duymaları gerektiğine dair bir ferman bile çıkarmıştı. Nevâyî hem bu sayede hem de yardımseverliği, devlet adamlığı ve edebî şahsiyeti yönünden zaman ve mekân üstü bir şöhrete kavuşmuştu. Aşağıya Bâbü'ün hatıratından alacağımız satırlar, bu şöhretin hangi enteresan boyutlara ulaştığını göstermesi bakımından önemlidir:

“Bir kimse her hangi bir işte bir şey vücuda getirirse, onun rağbet görmesi ve meşhur olması için, ona ‘Ali Şîrî’ derdi ve bâzıları zarafetle onu Ali Şîr Bey’e isnad ederlerdi. Ali Şîr Bey, bir defa kulak ağrısı için, baş örtüsü bağlamıştı. Kadınlar gibi, baş örtüsünü böyle eğri bağlamağa ‘nâz-ı Ali Şîrî’ adını verdiler. Bu cümleden olarak, Bennâi Herat’tan gittiği vakit, palancıya, eşeği için, görülmemiş bir palan yaptırır ve ona ‘Ali Şîrî’ adını verir. Sonra bu, ‘Ali Şîr palanı’ diye meşhur oldu.” (Arat 1970: 282)

Nevâyî, *Bâbürnâme*’de devlet adamı yönüyle de karşımıza çıkar. Hüseyin Baykara ve oğulları arasında zaman zaman meydana gelen meselelerin halledilmesinde, Nevâyî’nin bu yönü, tecrübesi ve mirzalar arasında sahip olduğu saygınlığı önemli roller oynamıştır. Bu meselelerden biri, Esterâbâd şehriyle ilgili Baykara’nın oğulları arasında çıkan anlaşmazlıktır. Nevâyî, Baykara’nın oğulları olan Bediüzzaman Mirza ile Muzaffâr Mirza arasındaki meseleyi halletmek üzere birkaç kere onların yanına gitmiş ve arabuluculuk yapmak istemiştir. (Arat 1987: 42)

Bâbür, hatıratının bir yerinde Nevâyî’nin devlet kademelerinde bulunduğu vazifelerle ilgili olarak da şunları söyler: “Önceleri mühürdardı. Orta yaşlarında bey olup, bir müddet Esterâbâd’da hükûmet sürdü. Sonraları sipahiliği terketti. Mirza’dan hiç bir şey almazdı. Bilâkis kendisi her sene Mirza’ya mühim miktarda hediye verirdi.” (Arat 1970: 267)

Son olarak Bâbür, bir vesileyle Herat’a geldiği zaman Ali Şîr Nevâyî’nin “Ünsiye” denilen evinde kalmış ve onun bahçesinde dolaşmıştır. (Arat 1987: 210-211)

Sonuç

Bâbür’ün hatıratı, edebiyat tarihimiz ve özellikle de Çağatay edebiyatı ve Hindistan’da gelişmeye başlayan Türk edebiyatı için önemli bir yere sahiptir. Onun, devrin edebî muhiti ve bazı şahsiyetleriyle ilgili hatıratında yazdığı şeyler, edebiyat tarihi ve tarih adına çok değerli bilgiler ihtiva etmektedir.

Edebiyat tarihimizde kurmuş olduğu meclisler, himaye ettiği sanatkarlar ve en mühimi de vermiş olduğu eserler ile müstesna bir yeri olan Nevâyî ile ilgili bilgilere *Bâbürnâme*’nin muhtelif bölümlerinde yer verilmiştir. Nevâyî hakkındaki bu bilgiler, onun hayatına önemli ölçüde ışık tutmakta ve aradan uzun asırlar geçmesine rağmen edebiyat tarihimiz açısından değerini korumaktadır. Ayrıca bunların onun çağdaşı bir yazar ve hükümdar olan Babür tarafından kaydedilmesi de bilgilerin sağlamlığı açısından oldukça önemlidir. *Bâbürnâme*’den hareketle ele almaya çalıştığımız bilgiler, kısmen bile olsa Nevâyî’nin hayatı, şahsiyeti ve dönemine dair önemli tespitler içermekte, onu daha doğru ve daha sağlam bir şekilde anlama yolunda bizlere yardımcı olmaktadır.

Kaynaklar

- AKÜN, Ömer Faruk (1991), “Bâbürnâme” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4, s. 404-408.
- ALGAR, Hamid ve ALPARSLAN, Ali (1998), “Hüseyin Baykara” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 18, s. 530-532.
- BARTHOLD, Prof. Dr. W. ve KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1977), *İslâm Medeniyeti Tarihi*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Gazi Zahirüddin Muhammed Babur (1943), *Vekayi Babur'un Hâtıratı*, c. 1, Doğu Türkçesinden çeviren: Prof. Reşit Rahmeti Arat, ön sözü ve tarihî özeti yazar: Y. Hikmet Bayur, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gazi Zahirüddin Muhammed Babur (1946), *Vekayi Babur'un Hâtıratı*, c. 2, Doğu Türkçesinden çeviren, izahlı indeksi ve notları hazırlayan Prof. Reşit Rahmeti Arat, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- GRENARD, Fernand (1971), *Bâbü*, Hazırlayan: Orhan Yüksel, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.
- KONUĞU, Enver (1991), “Bâbü” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4, s. 395-396.
- KONUĞU, Enver (1991), “Bâbürlüler” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4, s. 400-404.
- KÖPRÜLÜ, Ord. Prof. Dr. M. Fuad (2004), *Edebiyat Araştırmaları 2*, Yayımlayan: Dr. Orhan Köprülü, 2. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları.
- KUT, Günay (1989), “Ali Şîr Nevâî” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 2, s. 449-453.
- NEVÂYÎ, Alî Şîr (1993), *Mizânu'l-Evzân*, Hazırlayan: Kemal Eraslan, Ankara, Türk Dil Kurumu.

